

Klimaatprobleem? Liever stilzitten dan fors ingrijpen

[Home](#)

Peter Henk Steenhuis– 16:21, 18 maart 2017

René ten Bos,

Denker des Vaderlands © Corbino **Interview**

We zijn onze oriëntatie kwijt, betoogt de nieuwe Denker des Vaderlands René ten Bos. Dat is bij de opwarming van de aarde een groot manco.

De Amerikaanse president Trump gaat stevig bezuinigen op het Environmental Protection Agency (EPA), de organisatie die zich bezighoudt met het klimaat en het milieu. Duizenden banen staan op de tocht. Vooral het programma voor het herstellen van de vervuilde grote meren wordt getroffen. Voorheen ging er 300 miljoen dollar naar het verbeteren van de waterkwaliteit van onder meer het Michiganmeer en het Ontariomeer, nu nog 10 miljoen. De voorgestelde maatregelen waren te verwachten. Trump benoemde Scott Pruitt, een groot klimaatscepticus en tegenstander van de EPA, tot nieuwe directeur van de organisatie. Pruitt twijfelt openlijk aan de invloed van de mens op de verandering van het klimaat.

De nieuwe Denker des Vaderlands, René ten Bos, publiceerde onlangs een boek over de invloed van de mens op de planeet: 'Dwalen in het antropoceen'. Ten Bos begint het boek met een beschrijving van het landschap van zijn jeugd. "Ik vergelijk de vervuilde zone uit mijn geboortestreek met de zone die Andrej Tarkovski verfilmt in 'Stalker', een van mijn favoriete films. In de film gaan stalkers illegaal een afgesloten, vervuild gebied binnen. Toen ik 'Stalker' voor het eerst zag, dacht ik: die film is voor mij gemaakt.

"Ook ik groeide op vlak bij zwaar vervuilde gebieden. Als kind speelde ik vaak langs de oevers van het Twentekanaal. Geregeld dreven er in bruinrode waterwolken scholen dode voorns of karpers voorbij. En in de omgeving waren allerlei gebieden afgesloten; er hingen waarschuwborden met 'gevaar' of 'verboden toegang'. Maar juist die verbodsborden waren een uitnodiging om onder de

hebben door te kruipen of eroverheen te klimmen. Wij werden stalkers - lang voordat ik het woord kende.

“Ik beschrijf in mijn dorp Twekkelo, waar ik opgroeide, zo uitgebreid omdat je daar, in een kleine omgeving vlakbij je in de buurt, goed kunt zien wat de invloed van de mens is. Als ik het heb over ‘antropoceen’, dan bedoel ik de bemoeienis van de mens met de planeet. Die invloed van de mens is ver weg te zien, bij het Michiganmeer en het Ontariomeer, maar ook om de hoek, in Twekkelo.”

U bedoelt: de invloed van de mens is veraf net zo vernietigend als dichtbij.

“Dat woord ‘vernietigend’ is me te simpel: er ontstaat altijd iets anders of iets nieuws. In mijn geboortestreek kun je niet meer bouwen omdat de zoutwinning bodemverzakking veroorzaakt heeft. Daardoor is er een stuk van zo’n vier bij vier kilometer prachtig oud Twents landschap bewaard gebleven. Dat is dan weer een zegen. Aan moraliseren hebben we niets. Wij zijn tot de wereld veroordeeld, en de wereld tot ons. We kunnen beide niet meer uit elkaar halen. In mijn boek schrijf ik: ‘We moeten iedereen die de neiging heeft ons een richting te wijzen, ten diepste wantrouwen’.”

U zegt dat we verdwaald zijn in het antropoceen. Ik wist eigenlijk niet eens dat we ons met zekerheid in het antropoceen bevonden.

“Er wordt inderdaad nog flink gediscussieerd over de vraag of ‘antropoceen’ - met of zonder hoofdletter - de goede naam is voor dit tijdperk. Sommigen vinden antropoceen te veel eer voor de mens, want je kunt niet de mensheid als geheel de schuld geven van de crisis waarin we nu leven. Zij pleiten voor ‘capitaloceen’: kapitalisten zouden verantwoordelijk zijn voor de crisis.

“Voor zover ik weet, heeft de International Union of Geological Sciences, de geologenclub, de naam ook nog niet geaccepteerd. Eigenlijk hebben we geen wetenschappelijke reden om aan te nemen dat het antropoceen er is. Maar toch is het goed de term te gebruiken, om politiek correcte of alarmistische redenen om mensen duidelijk te maken dat er met het milieu en de aarde iets aan de hand is.”

Wat dan?

“Mag ik even uw pen? Kijk hier, bij deze stip is het 8000 voor Christus, de tijd dat het holoceen ingaat. Er loopt een redelijk vlakke lijn, tot ongeveer 1950, dan schiet de lijn de hoogte in. Op dat moment begint wat men ‘de grote acceleratie’ noemt. Of je het nu hebt over het uitsterven van diersoorten, over CO2-uitstoot, over bevolkingsgroei en vergrijzing - er vindt op al die vlakken een exponentiële groei plaats, die nog niet afvlakt. En vergeet ook niet de stijging van de temperatuur. We leven tussen twee ijstijden in, althans dat was de voorspelling in de jaren zestig, toen men dacht dat de temperatuur langzaamaan weer zou gaan dalen.

“Nu is bijna iedereen ervan overtuigd dat de temperatuur stijgt - op enkele idioten als Trump en Wilders na, maar die bedrijven fact free politics. Van al die exponentiële veranderingen is de mens de oorzaak. Het is daarom zinnig deze periode een naam te geven waarin het woord ‘mens’

voorkomt. De Duitse filosoof Hans Blumenberg (1920-1996) legt uit dat wij een naam nodig hebben om te benoemen wat onbenoembaar is. Bij een keten van catastrofes kun je niet steeds blijven praten over een catastrofeketen; dan heb je een woord nodig dat die keten benoemt. Een woord is een eerste oriëntatiemogelijkheid. Het absolute van de werkelijkheid dat zich altijd opdringt, moet je een naam geven. Zodra je er een naam aan gegeven hebt - in dit geval het antropoceen - heb je al iets om je aan vast te klampen. Dat suggereert in ieder geval de richting waarin we de oplossing moeten zoeken.”

Hoe gevaarlijk acht u deze catastrofereeks?

“Er verschijnen boeken van klimatologen over hoe de planeet eruit zou zien zonder de mens. Deze klimatologen zeggen dat het huidige leven in dertig, veertig jaar voorbij is.”

Wat vindt u daarvan?

“Wij voelen ons vaker bedreigd door anderen - terroristen - dan door de natuur. Nu begint de natuur terug te slaan. De stijging van de zeespiegel bedreigt de leefomgeving van een miljard mensen wereldwijd. Het verdwijnen van het ijs op de polen. Het terugtrekken van de vorstgrens. Explosie van zeevonk (eencellige organismen, red.) waardoor delen van de zee ineens rood verkleuren. Noem maar op.”

Zoals u het nu vertelt, lijkt het antropoceen eerder een politiek dan een filosofisch onderwerp.

“Mens en natuur kunnen we niet meer scheiden. De natuur is door en door menselijk, maar zet tegelijkertijd ons voortbestaan op het spel. Om deze symbiose duidelijk te maken verwijst de Franse filosoof en wetenschapshistoricus Michel Serres (1930) naar een schilderij van de Spaanse schilder Francisco Goya, waarop twee boeren elkaar bevechten met knuppels. De ene symboliseert de natuur, de andere de mens. Beide partijen op dit doek, ‘Duel met knuppels’, hebben niet door dat ze steeds dieper wegzinken in de modder.”

Dit wegzinken in het moeras is de werkelijke milieuramp?

“Om te duiden wat dit betekent gebruik ik het woord ‘catastrofe’ zoals de Franse filosoof Maurice Blanchot (1907-2003) het gebruikte. Volgens Blanchot leidt iedere catastrofe tot oriëntatieverlies. De etymologie van het woord drukt dit al uit. Het Griekse grondwoord katastrefein betekent ‘vernielen’ of ‘kapotmaken’. Kata is ‘naar beneden’, strefein betekent ‘keren’. De catastrofe is dus de omkering, er wordt een andere richting ingeslagen.”

U zei straks dat we de oplossingsrichting kwijt zijn.

“Ik vergelijk de catastrofe met verdwalen in een bos. De filosoof René Descartes schreef wat je moet doen als je verdwaald bent in een volkomen duister bos. Loop in een rechte lijn, want vroeg of laat kom je dan uit het bos. Waar je dan precies uitkomt is volgens Descartes niet zo belangrijk, want het is altijd beter om dat duistere bos uit te zijn dan om er nog in rond te dwalen.

“Maar iedereen die een beetje verstand heeft van verdwalen - en dat heb ik, want ik vind het erg leuk om af en toe goed verdwaald te zijn - weet dat je dan juist niet rechtuit moet lopen, want dat kan niet in een duister bos.”

Wat moet je dan doen?

“Ga onder een boom zitten en wen aan de plaats waar je bent. Kijk eens goed naar de omgeving, denk na over wat je ziet. Ik heb grote tochten gemaakt door berggebieden. Dan liep ik door dennenwouden en had geen idee meer waar ik was. Ik moet naar boven, dacht ik, dan krijg ik overzicht. Ik liep op 1500 meter, ‘boven’ was maar liefst 3500 meter. Als je dan 2000 meter wilt gaan klimmen, word je gek. Loop dus helemaal niet recht omhoog, maar ga onder een boom zitten, wen aan het donker, luister naar de geluiden, en vertrouw erop dat je de weg zult terugvinden.

“Zoals we moeten wennen aan letterlijke duisternis, zo moeten we wennen aan de complexiteit rond de klimaatproblemen. Complexiteit moet je niet tegemoet treden met snelle oplossingen of methodes, want die kenmerken zich meestal door roekeloosheid, waar we niet veel aan hebben.”

Kunt u een paar van die roekeloze voorbeelden geven?

“Er zijn er tientallen, vaak komen ze voort uit geo-engineering, klimaatengineering. Wordt het te warm, zegt de geo-ingenieur, spuit dan aerosolen - een gasmengsel - de atmosfeer in om de zonnestraling te verminderen.

“Een ander roekeloos plan waarvan we de consequenties niet kunnen doorzien, is het plaatsen van enorme schermen in de ruimte rondom de aarde, om de hoeveelheid zonnestraling te regelen.

“Ook is er gedacht aan kolossale spiegels in de woestijn die het zonlicht terugkaatsen.

“Denk niet dat dit denkbeeldige voorbeelden zijn. Ingenieurs zijn hard op weg ze te realiseren. Ik ben hier geen expert in, maar het Rathenau Instituut heeft een paar jaar geleden een rapport geschreven over dit soort oplossingen. Dergelijke ideeën komen voort uit kleinschalige laboratoriumtesten en computermodellen. Maar klimaatengineering heeft pas echt effect op het mondiale klimaat als het grootschalig wordt toegepast.”

Flink opschalen dus.

“Dat is gevaarlijk, concludeert ook het Rathenau Instituut. Met experimenten op kleine schaal komt de invloed op het hele klimaatstelsel niet aan het licht, en het beïnvloeden daarvan is nu juist het doel van klimaatengineering. Dit maakt het vrijwel onmogelijk om met klimaatengineering te experimenteren. Het testen moet grootschalig gebeuren, waardoor het testen samenvalt met toepassen. Om te ontdekken of het werkt, moet je risico's nemen, maar het gevaar is groot dat die risico's fatale gevolgen hebben.

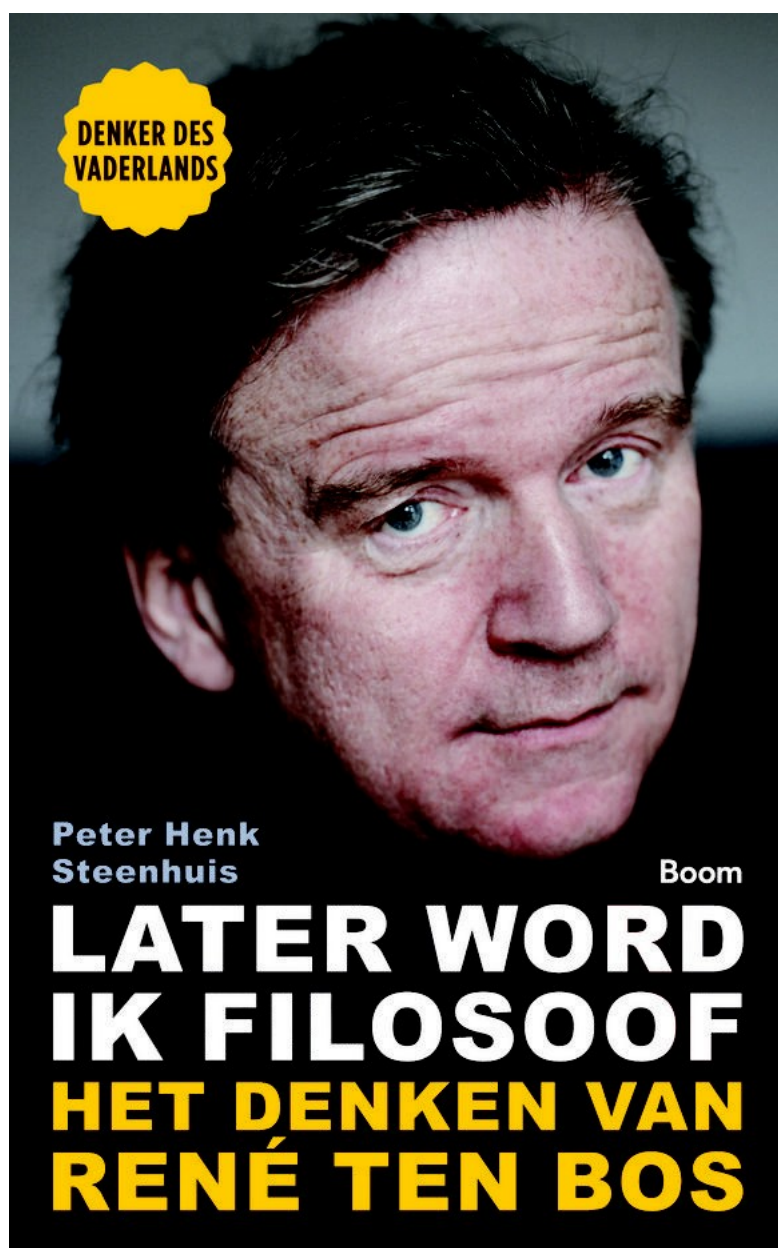
“Ecologieën zijn ondoorzichtig, de essentie van een complex systeem is dat wij niet weten hoe het een op het ander reageert.”

Om even terug te komen op uw metafoor: we kunnen wat het klimaat betreft toch niet onder een boom gaan zitten?

“Je kunt talloze kleine maatregelen nemen. Waar ik het nu over heb, zijn de grote ingrepen in ecosystemen. Het zou mooi zijn als we daarmee terughoudend zijn.

“Maar de politieke druk zal toenemen. Nog niet in Nederland, wij merken nog niet zoveel van de klimaatverandering. Denk eerder aan landen als Indonesië, de Maldiven of de Kiribati-eilanden in de Stille Oceaan, waarvan politici nu al onderhandelingen voeren met landen als Nieuw-Zeeland over de vraag of ze, als de oceaan die atollen eenmaal overspoelt, daar welkom zijn.

“Iedere overheid moet haar onderdanen beschermen, anders verliest ze haar legitimatie. Daarom zullen er steeds meer snelle oplossingen komen voor moeilijke vraagstukken. Ik vraag me af of dat verstandig is. Ik heb liever dat we niet ingrijpen, dan dat we dat te snel doen.”

"Later word ik filosoof" © RV

Filosoof René ten Bos (1959) is hoogleraar te Nijmegen. Sinds deze maand is hij Denker des Vaderlands, de vierde op rij. In februari verscheen zijn boek 'Dwalen in het antropoceen', waarin hij zich afvraagt of de mens een zegen of een pest voor de aarde is.

*Dit interview is een bewerking van een hoofdstuk uit Peter Henk Steenhuis *Later word ik filosoof; het denken van René ten Bos*. Boom; 104 blz, € 10*